

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 2. Jild 4.

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2(4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холиқулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Файзуллаева Мавлюда Хамзаевна*ЎЗБЕК ВА ТОЖИК АНЪАНАВИЙ ТАОМЛАРИДА ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРНИНГ АКС
ЭТИШИ (СУРХОН ВОҲАСИ МИСОЛИДА) ..... 10-15*Umarov Sardor Yakubovich*QAYTA BIRLASHGAN GERMANIYADA MEHNAT BOZORINI ISLOH QILISH, AHOLI BANDLIGI,
DEMOGRAFIK O'ZGARISHLAR ..... 16-20**08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ***Shadiyeva Gulnora Mardiyevna*O'ZBEKISTONDA EKSPORTNING OSHISHINING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIR ETISH
YO'LLARI..... 21-29*Халилдинов Азизбек Абдуқаххорович*КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ
БОШҚАРИШГА ОИД НАЗАРИЙ ҚАРАШЛАР ..... 30-34*Мавлянов Мажид, Урдушев Хамракул*

КЛАСТЕР ЁНДАШУВИ: ЧОРВАЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ 35-45

*Асроров Азизбек Исомиддин угли*ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПРИРОДА РИСКОВ, ВОЗНИКАЮЩИХ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ ..... 46-52*Хайдарова Дурдона Шухратжон қизи, Ачилбойева Севинч О'ткир қизи*

МАНАЛЛИЙ BUDJET DAROMADLARI HISOBI TASHKIL ETISHNING NAZARIY JIHATLARI. 53-60

*Камалов Акмал Сайдакбарович*ХАЛҚАРО ТРАНСПОРТ ЛОЙИҲАЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИЛИШИ ЭҲТИМОЛЛИГИНИНГ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИГИГА ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШ
УСЛУБИЯТИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ..... 61-68*Namazov Gafur Shokulovich*

IQTISODIYOTDA GIBRID MODELLARNI QO'LLASH 69-75

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Rasulov Azizkhon Mukhamadqodirovich*

YANGI O'ZBEKISTONDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING TIZIMLI O'ZGARISHI 76-81

Kadirova Ziyoda Rahimdjanovna

ISLOM FALSAFASIDA ILM TUSHUNCHASINING MOHIYATI 82-86

Turdiyev Bexruz Sobirovich

JAMIYAT IDEOSFERASINING IJTIMOY-FALSAFIY TAHLILI 87-92

Alimatova Nargis Abduxalilovna

KONSTITUTSIYADA HALOL RAQOBAT KAFOLATI 93-98

Abdullayev Ibodulla Abdullayevich, Mustafoyeva Feruza Xurshid qizi

MA'NAVIYAT – YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTINING MUHIM POYDEVORIDIR..... 99-103

<i>Кувандиков Шокир Облокулович</i> МАҲМУДХҲҲЖА БЕҲБУДИЙ МИЛЛИЙ-МАЪНАВИЙ ҚАРАШЛАРИНИНГ ИЖТИМОИЙ ФАЛСАФИЙ МАНБАЛАРИ	104-111
<i>Yusupaliyev Orzimurod Odilovich</i> YOSHLAR MAFKURAVIY ONGI TRANSFORMATSIYALASHUVINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI: MUAMMO VA YECHIMLAR	112-119
<i>Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li</i> BADIIY MUHITDA TANQIDIYLIK VA SATIRANING TABIIY KOMMUNIKATSIYASI	120-125
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Saitova Nilufar Djumaydillayevna</i> YOSH O'ZBEK SHOIRLARI: VOQELIKNI IDROK ETISH VA UNI BADIIY IFODALASH TENDENSIYALARI	126-130
<i>Nurmanov Furqat Hayitqulovich</i> O'G'UZ" ETNONIMI VA O'G'UZLAR	131-137
<i>Qudratova Sitora Olimovna</i> AQSH HIKOYACHILIGI TARIXI VA SPETSIFIKASINING BADIIY IFODASI HAMDA JANR IJODKORLARI.....	138-148
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Safarova Nigora Axatovna</i> METAFORALARNING O'ZBEKCHA TARJIMASIGA KOGNITIV YONDASHUV	149-153
<i>Qodirova Madinabonu Murodjon qizi</i> LINGVISTIK TA'MINOT VOSITALARI: TUZILISHI VA TARKIBI	154-159
<i>Аллабердиева Регина, Мадалов Навруз</i> ТАКСОНОМИЯ ГЕНДЕРНО-МАРКИРОВАННЫХ ПАРЕМИЙ - РЕГУЛЯТИВОВ АНГЛИЙСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКОВ	160-165
<i>Azimova Aziza Alisher qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KONCHILIK LEKSIK BIRLIKLARINING LEKSIK-SEMANTI K XUSUSUYATLARI	166-172
<i>Shoymardonov Ilhom Alixonovich</i> BAHOR, YOZ, KUZ MAVSUMLARI BILAN BOG'LIQ BOLALAR QO'SHIQLARI	173-178
<i>Raxmatova Dilafruz Nusratilloevna</i> SAMARQAND JADIDCHILIK MAKTABI VAKILLARI ASARLARINING TIL XUSUSIYATI....	179-184
<i>Mirzayev Jasur, Madalov Navruz</i> THE DIALOGIC NATURE OF PERSONIFICATION IN THE POETICS OF WILLIAM BLAKE.....	185-190
<i>Yuan Xiaowei</i> ON THE TITLE AND LEXICAL FEATURES OF THE WINTER OLYMPICS NEWS REPORT IN CHINA DAILY	191-197
12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Ражабов Нариман Шарифбаевич</i> НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОБРОВОЛЬНОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СЕРТИФИКАЦИИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	198-206
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MULKIY HUQUQLARNI JAMOAVIY ASOSDA BOSHQARUVCHI TASHKILOTLAR VA MUALLIFLIK	

HUQUQI OBYEKTLARIDAN FOYDALANUVCHI SHAXSLAR O'RTASIDAGI SHARTNOMALAR TASNIFI.....	207-212
<i>Inoyatov Behruzjon Umidjon o'g'li</i> TOVAR BELGILARINING HUQUQIY JIHATDAN MUHOFAZA QILISHNI TARTIBGA SOLUVCHI QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI.....	213-220
<i>Raimova Shohsanam Fayratjonovna</i> РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЛАР ВА УЛАРНИНГ ХУҚУҚИЙ АҲАМИЯТИ.....	221-227
<i>Mukimov Bobur</i> CURRENT ISSUES OF IMPROVING THE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY AT THE INTERNATIONAL LEVEL.....	228-234
<i>Нодирахон Абдурахманова</i> ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН, СМАРТ-КОНТРАКТОВ И КРИПТОВАЛЮТ НА РАЗВИТИЕ ПРАВА.....	235-239
<i>Акмалхонов Боситхон Азизхон ўғли</i> ЗАЩИТА ПРАВА ЧАСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В ПРАКТИКЕ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА.....	240-246
<i>Turakulova Nazira</i> MUALLIFLIK HUQUQIDA MULKIY HUQUQLARNI JAMOVIIY BOSHQARISH.....	247-260
<i>Якубов Бекзод Эркинбаевич</i> КЕЧИКТИРИБ БЎЛМАЙДИГАН ҲОЛЛАРДА ТЕЗКОР – ҚИДИРУВ ТАДБИРЛАРИНИ ЎТКАЗИШ ТАРТИБИ ВА УНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	261-265
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Мамажонов Хошимжон Абдумаликович</i> ФИЗИКА ФАНИНИ ИЈОДИЙ О'ЗЛАСHTIRISH YO'LLARI (АКАДЕМИК ЛИТСЕYLAR MISOLIDA).....	266-271
<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARIDA ISPAN TILI BO'YICHA IJTIMOIIY-MADANIY KOMPETENTLIKNI O'QITISH STRATEGIYASINI ISHLAB CHIQUISH.....	272-281
<i>Haqberdiyev Baxtiyor Rustamovich</i> TASVIRIIY SAN'AT VA MUHANDISLIK GRAFIKASI FANLARINI BOSHQA FANLAR BILAN INTEGRATSIYASI.....	282-287
<i>Jumayev Xushboq Soatmumin o'g'li</i> KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR XOTIRASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	288-291
<i>Omonqulov Ulug'bek Maxsiddin o'g'li</i> IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH METODIKASI.....	292-296
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> THE NEED TO USE AESTHETIC VIEWS OF EASTERN THINKERS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM.....	297-304
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> TASVIRIIY SAN'ATNING O'QUVCHILAR IDROKI VA IJODKORLIGINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI.....	305-310

Yusupova Feruza Hajiboyevna, Gaipova Nilufar Jasurbekovna

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING EKOLOGIK TA'LIM BERISHDA GRAFIK

ORGANAYZERLARNING ROLI 311-317

Karshiboyeva Dilafruz Boxodirovna

SOMONIYLAR DAVRI SAN'ATI VA UNING JAHON TARIXIDAGI ROLI..... 318-322

Yakubova Iroda Bahramovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti "Intellectual mulk huquqi"
kafedrası dotsenti, yuridik fanlari doktori (DSc).
E-mail: i.yakubova@tsul.uz

**MULKIY HUQUQLARNI JAMOAVIY ASOSDA BOSHQARUVCHI TASHKILOTLAR VA
MUALLIFLIK HUQUQI OBYEKTLARIDAN FOYDALANUVCHI SHAXSLAR O'RTASIDAGI
SHARTNOMALAR TASNIFI**

Annotatsiya. Mazkur maqolada huquq egalarning tashkilotga a'zoligi jamoaviy boshqaruv tashkilotini tavsiflovchi muhim elementlardandirligi tahlil qilingan. Shuningdek, mualliflik asarlaridan ruxsatisiz foydalanish va mualliflarga mualliflik haqini adolatli to'lanmatyotganlik holatlarining ko'pligi muallifning mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqarish institutini rivojlantirish zaruratining kuchayib borayotganligi mavjud shartnomalarni ham qaytadan ko'rib chiqish istiqbollarini belgilaydi. Maqolada ushbu institutni takomillashtirish bilan bog'liq ayrim dolzarb muammolarga, shuningdek, O'zbekiston va boshqa mamlakatlar olimlarining fikrlariga e'tibor qaratilgan. Mualliflik huquqini rivojlantirish uchun ilmiy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan taklif va tavsiyalar ilgari surildi.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqi, mualliflik shartnomalari bo'yicha haq to'lash, mualliflik huquqini amalga oshirish, mualliflik huquqi va turdosh huquqlarni jamoaviy boshqarish, asarni omma oldida ijro etish, kengaytirilgan jamoaviy boshqarish.

Yakubova Iroda Bahramovna,
DSc (Doctor of Law),
Associate Professor Department «Intellectual property law»
of Tashkent State University of Law,

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PRINCIPLES OF FORMING COLLECTIVE MANAGEMENT
OF COPYRIGHT RIGHTS UNDER THE LEGISLATION OF FOREIGN DEVELOPED COUNTRIES
AND UZBEKISTAN**

Abstract. This scientific article analyzes the membership of rights holders in the organization, which is one of the important elements characterizing the organization of collective management. Also, a large number of cases of unlawful use of copyright works and unfair payment of copyrights to authors, the growing need to develop the institution of management of the author's property rights on a collective basis determine the prospects for revising existing agreements. The article focuses on some current issues related to the improvement of this institute, as well as the opinions of scientists from Uzbekistan and other countries. Proposals and recommendations of scientific and practical importance for the development of copyright were put forward.

Key words: copyright, to enforce copyright, royalty, copyright and related rights collective management, public performance or display of a work, objects of copyright and related rights, extended collective management

---

Якубова Ирода Бахрамовна,
Доктор юридических наук (DSc), доцент кафедры
«Права интеллектуальной собственности»
Ташкентского государственного юридического университета.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРИНЦИПОВ ФОРМИРОВАНИЯ КОЛЛЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ АВТОРСКИМ ПРАВОМ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ ЗАРУБЕЖНЫХ РАЗВИТЫХ СТРАН И УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В этой научной статье анализируется членство правообладателей в организации является одним из важных элементов, характеризующих организацию коллективного управления. Также большое количество случаев неправомерного использования авторских произведений и несправедливой выплаты авторских прав авторам, растущая необходимость развития института управления имущественными правами автора на коллективной основе определяют перспективы пересмотра существующих договоров. В статье акцентируется внимание на некоторых актуальных проблемах, связанных с совершенствованием данного института, а также мнениях ученых Узбекистана и других стран. Выдвинуты предложения и рекомендации, имеющие научное и практическое значение для развития авторского права.

Ключевые слова: авторские права, вознаграждение по авторским договорам, защищать авторские права в принудительном порядке, коллективное управление авторскими и смежными правами, объекты авторских и смежными правами публичное исполнение произведения.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I2Y2024N30>

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda mualliflik huquqini himoya qilish borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmogda. Xususan, ushbu yo‘nalishdagi davlat boshqaruvidagi o‘zgarishlar, ijodkorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ta‘minlash hamda mualliflik haqini adolatli tartibda to‘lanishiga erishish, asarlardan ruxsatsiz foydalanish, ularning o‘zlashtirilishi oldini olish va bunday holatlarga nisbatan tegishli javobgarlik choralarini kuchaytirish hamda internet tarmog‘ida mualliflik huquqi va turdosh huquqlar muhofazasini ta‘minlash zaruratining kuchayib borayotganligidan dalolat beradi.

Huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkiloti to‘g‘ridan-to‘g‘ri huquq egalari tomonidan tuzilganligi va shartnoma bo‘yicha ulardan olingan vakolatlar doirasida harakat qilganligi sababli, bunday tashkilotning faoliyati a‘zolikka asoslangan deb aytish mumkin[1, 119-123]. Mamlakatimiz Mualliflik qonuni (Qonunning 57-moddasi 4-qismi) huquqlarni jamoaviy boshqarish tashkiloti va foydalanuvchilar o‘rtasidagi munosabatlarning tamoyillarini belgilab beradi. Ushbu tashkilot to‘lanadigan haqni yig‘ish bilan shartnoma tuzmasdan shug‘ullangan taqdirda, bunday haq miqdorini foydalanuvchilar bilan kelishib olishi lozim (Qonunning 57-moddasi 4-qismi).

Bunday hollarda yoki vujudga kelishi mumkin bo‘lgan boshqa holatlarda ham, huquq egasi mualliflik huquqi obyektlaridan foydalanganlik uchun adolatli haq olish huquqini saqlab qolib, tashkilot yuqorida ko‘rsatilgan obyektlardan foydalanishga ruxsat bermasdan foydalanuvchilar bilan haq undirish to‘g‘risida shartnomalar tuzishi mumkin.

Huquqshunos olim A.Yuldashev litsenziya shartnomasiga quyidagicha mualliflik ta‘rifini keltirgan: “Litsenziya shartnomasi – bu adabiy, badiiy va san‘at asari egasi (litsenziar)ning ushbu asarlardan foydalanish huquqini shartnoma doirasida boshqa bir taraf (litsenziat)ga taqdim etish hisoblanadi”[2, 80]

Jamoaviy tashkilotlar foydalanuvchi/litsenziatga (iloji bo‘lsa, elektron shaklda) tegishli ma‘lumotni taqdim etishi lozim. Bunday ma‘lumotlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- 1) huquq egalarning toifalari haqida tushuntirish;
- 2) jamiyat repertuaridagi asarlar va tegishli huquqlar ro‘yxati;
- 3) tariflar haqida ma‘lumot;
- 4) litsenziyaning amal qilish muddati va shartlari hamda hisob-faktura tartibi;

5) litsenziat litsenziyani bekor qilish shartlari, ogohlantirish qoidalari va bekor qilish huquqi uchun davrlar tafsiloti[3]

Mazkur tamoyillar kerakli ma'lumotlarning asosiy elementlarini tavsiflaydi, shuningdek, ushbu holatlarda qanday xatti-harakatlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Bu, ayniqsa, ma'lum bir hududda ishlaydigan jamoaviy tashkilotlarning bir-biri bilan raqobatlashishiga mos keladi. Albatta, majburiy yoki kengaytirilgan jamoaviy boshqaruv qo'llanilganda, jamoaviy tashkilotlar repetuarlaridagi ma'lumotlar bazasini hamma uchun ochiq qilishini kutish haqiqatga to'g'ri kelmasligi mumkin. Jamoaviy boshqaruvning ushbu shakllari ro'yxatni to'liq tuzish va nashr etishni osonlashtirmaydi, aksincha, huquq egalari barcha ishlari uchun, hatto litsenziyalash paytida ham mavjud bo'lmagan huquqqa nisbatan qo'llaniladi. Bu – huquq egalari o'z huquqlarini yakka tartibda amalga oshirish uchun kengaytirilgan jamoaviy boshqaruv tizimidan “chiqish” (ya'ni tark etish) holatidan farq qiladi. Bunday holda “salbiy ro'yxat”, ya'ni rad etgan huquq egalari ro'yxati va agar iloji bo'lsa, ularning asarlarini e'lon qilish talab qilinishi mumkin.

Xalqaro normalar, milliy qonunlar va xulq-atvor kodekslari foydalanuvchilarni litsenziyalash va tariflarni belgilashda amalda qo'llaniladigan asosiy tamoyillar va mezonlar, ya'ni har xil darajadagi tafsilotlarni o'z ichiga oladi.

Ikkita umumiy qo'llaniladigan tamoyillar mavjud. Ular raqobat qoidalari va litsenziya shartlariga javob beradi, eng asosiysi, foydalanuvchilar o'rtasida teng munosabatni ta'minlaydi. Xalqaro Jamoaviy tashkilotlar direktivasining 16 (2)-moddasida “Litsenziyalash shartlari obyektiv va kamsitmaslik mezonlariga asoslanishi kerak [...]” deb aniq ko'rsatilgan.

Braziliya qonunida “Litsenziya shartnomasi samaradorlik va adolatlilik tamoyillariga ega bo'lishi va foydalanuvchilar o'rtasida kamsitishga yo'l qo'ymasligi kerak”[4, 547], deb belgilangan.

Qo'shma Shtatlar qonunchiligi litsenziyalashda kamsitmaslikni asosiy talab sifatida belgilaydi.

Jamoaviy tashkilotlarda litsenziatlar o'rtasida tuziladigan litsenziya shartnomalari bo'yicha litsenziya to'lovlari yoki shartlarni kamsituvchi har qanday huquqlarni kiritish, tan olish, amalga oshirish yoki talab qilish cheklanadi [...] [5, 30-33].

Mamlakatimiz qonunchiligining 56-moddasida ham ushbu holatlar nazarda tutilgan. Shartnomalar shartlari foydalaniladigan asarlar yoki turdosh huquqlar obyektlarining turi va hajmiga qarab aniqlanadigan bitta toifadagi barcha foydalanuvchilar uchun bir xil bo'lishi kerak.

Huquq egalari federatsiyalarining xulq-atvor kodekslari xuddi shu tamoyilga asoslanadi. Jumladan, kamsitmaslik ekvivalent maqomga ega foydalanuvchilar (xususan, ular qonuniy foydalanuvchilar bo'ladimi yoki yo'qmi) o'rtasida teng munosabatni bildiradi:

CISAC qoidalarida keltirilishicha, “Har bir a'zo tashkilot quyidagi shartlar asosida o'z faoliyatini olib borishi lozim:

- a) obyektiv mezonlar asosida litsenziyalar berish;
- b) foydalanuvchilar o'rtasida asossiz ravishda kamsitmaslik tamoyili”.

IFPI axloq kodeksiga ko'ra esa “Samaralilikni oshirish va xarajatlarni kamaytirish maqsadida mualliflik jamiyatlari bir-birini to'ldiruvchi huquqlarni ifodalovchi boshqa jamiyatlar bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini ham ko'rib chiqishlari kerak”[6, 236-242].

Birmuncha vaqt davomida ba'zi mamlakatlar va jamoalar boshqaruvda 10 foizlik qoidani qo'lladilar, ya'ni ular asardan foydalanganlik uchun to'lovning o'z daromadlaridan (yoki ba'zi hollarda xarajatlarning) 10 foizini tashkil etishini talab qildilar. 1992-yildagi Shveysariya Mualliflik huquqi to'g'risidagi qonunning 60 (2) moddasida mualliflik huquqi bo'yicha barcha turdagi asarlardan foydalanish uchun 10 foiz va turdosh huquqlar uchun atigi 3 foiz to'lov belgilangan. Bu "Tovon to'lash oqilona boshqaruv huquq egalari adolatli ish haqi bilan ta'minlash uchun belgilanadi" degan muhim mezonga asoslangan [7, 314].

Biroq ushbu qoida kuchga kirgandan so'ng texnologik o'zgarishlar va biznesning ko'plab yangi usullari paydo bo'ldi. Endi ular uchun yagona foizga asoslangan litsenziyalash mezonlari mos kelmaydi. Barqaror analog muhitda (mualliflarning kitob nashr qilish yoki yozib olingan qo'shiqlarning standart sonini o'z ichiga olgan vinil fonogrammalar uchun to'lovlari bilan bog'liq) bu turdagi qoida oqilona qo'llanilishi mumkin edi, chunki yangi muhitga ko'proq moslashuvchanlik kerak. Shunday qilib, umumiy foizga asoslangan qoidani emas, balki haq to'lashning adolatligini ta'kidlash yanada to'g'ridir.

Tashkilot ruxsatnoma berishdan oldin huquq egasi bilan ruxsatnoma (litsenziya) berishning asosiy shartlarini kelishib oladi. Aslida, tashkilot mualliflik huquqi egasining agenti (vositachisi) sifatida ishlaydi. Shu sababli dunyoda jamoaviy boshqarishning "agent" (vositachi) versiyasida ishlaydigan tashkilotlar ko'p emas, chunki ular muvaffaqiyatli agentliklar (tashkilotlar) tomonidan almashtirilgan. Bunday mualliflik huquqi tashkilotlariga INPI (Fransiya) misol bo'la oladi [8, 1320].

Tashkilotlar litsenziyaviy faoliyatni kafolatlaydi. Bunda: 1) tashkilot repertuarida mavjud bo'lmagan asarlardan foydalanishga ruxsat beradi (bu yerda biz tashkilot faoliyati ustidan davlat nazoratini tushunamiz); 2) tashkilot blanket (keng qamrovli) litsenziya berilgan foydalanuvchiga talablar qo'ymasligiga kafolat beradi; 3) o'z vakolatlarini jamiyatga o'tkazmagan mualliflar boshqa huquq egalari – a'zolar bilan qiyoslaganda, kamsitish holatida bo'lmaydi.

Adabiyotda ustun bo'lgan subyektiv mualliflik huquqini mutlaq deb tushunish konsepsiyasi doirasida mualliflik huquqini "kengaytirilgan" jamoaviy boshqarish bilan "blanket" (keng qamrovli) litsenziyalarning mavjudligiga yo'l qo'yilishi munozaralidir.

Dunyoda jamoaviy boshqaruv instituti paydo bo'lganidan beri mualliflik huquqi sohasidagi ko'plab mutaxassislar oddiy litsenziyalar berishga subyektiv mualliflik huquqining mutlaqligi tobora kamayib borayotganini ta'kidlashmoqda.

Xususan, huquqshunos olim T.Striiter xuddi shu fikrni ta'kidlaydi. Bu huquq "majburiyat prinsipi" bilan almashtirilmoqda. Jamoaviy huquqlarni boshqaruvchi tashkilotlar muallifning o'z intellektual mulkini tasarruf etish huquqini o'ziga xos ijtimoiy manfaat huquqiga, ilgari bozor iqtisodiyotining sharti bo'lgan gonorarni esa madaniyat bozori ishtirokchilari faoliyatidan olinadigan oddiy soliqqa aylantirmoqda [9, 104].

Ommaviy ijrodagi ayrim mualliflik huquqi, ba'zi huquqshunoslarning fikriga ko'ra, mualliflik huquqi egasi o'z asarini tashkilot repertuaridan chiqarib tashlagan taqdirdagina paydo bo'lishi kerak [10, 469].

Asarlardan har qanday shaklda va har qanday usulda foydalanishga bo'lgan mualliflik huquqi namunasi jamiyatga qachon ma'lum bo'lishidan qat'i nazar, o'zining mutlaq xususiyatini saqlab qolishi lozim, chunki uning asari qay tartibda ishlatilishi yoki taqiqlashni ham

muallifning o'zi hal qiladi. Bu asardan foydalanish uchun mualliflik huquqi egasiga tegishli bo'lgan mutlaq mualliflik huquqining o'ziga xosligini belgilaydi.

Ba'zan "massa" (juda ko'p) bo'lgan asarlardan foydalanishning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular har doim ham o'z "monopoliyasini" oson amalga oshira olmaydi. Biroq ularning mutlaqliligi shubha ostiga olinmasligi kerak [11, 303-313].

Litsenziyalar (litsenziya shartnomalari) ruxsatnoma beriladigan foydalanish usullariga (huquq turlariga) ko'ra ham tasniflanishi mumkin: asarni ommaviy ijro etish, asarlarni televideniye (radio) yoki kabel orqali uzatish, asarlarni mexanik yozib olish va qayta ishlab chiqarilgan materiallarni tarqatish, asarlarni reprografik ko'paytirish va boshqalar uchun litsenziya shartnomalari [12, 121].

Shuningdek, litsenziyalarning chiqarilish tartibiga ko'ra quyidagi turlari ham mavjud:

- 1) majburiy litsenziyalar;
- 2) qonun hujjatlariga muvofiq litsenziyalar.

Majburiy litsenziya – bu maxsus shartlarda asarlardan foydalanishning alohida holatlarida huquqlarni jamoaviy boshqarish uchun vakolatli organlar yoki tashkilotlar tomonidan majburiy ravishda beriladigan maxsus ruxsatnoma [13, 59-64].

Bern konvensiyasiga ko'ra, milliy qonunlar mualliflarning ma'naviy huquqlari va adolatli haq to'lashga ta'sir qilmaydigan teleradio orqali asarlarni yuborish uchun majburiy litsenziyalarni joriy qilishi mumkin (11 bis (2) va (3)-moddalar). Yuqoridagi shartlarga ko'ra, Bern konvensiyasiga muvofiq, musiqa asarlarini takrorlash (9 (2)-modda) va yozib olish (13(1)-modda) bilan bog'liq alohida hollarda majburiy litsenziya joriy etilishi mumkin[14].

Majburiy litsenziyalar faqat bunday litsenziyani berish uchun rasmiy ruxsat olish to'g'risidagi oldindan so'rov bo'yicha yoki muallifni oldindan xabardor qilgan holda beriladi[15, 65-69].

Yuridik litsenziya – bu asarlardan ma'lum bir tarzda va haq to'lashning ma'lum shartlari asosida foydalanish uchun beriladigan qonuniy ruxsatnomadir[16, 32-39]. Ayrim davlatlar (xususan, Daniya, Shvetsiya) qonunchiligida[17, 75-78] "kengaytirilgan jamoaviy litsenziya" (yoki "kengaytirilgan jamoaviy boshqaruv") uchun, agar jamoaviy boshqaruv tashkiloti muayyan janrdagi asarlarga nisbatan hamda soni jihatidan ko'p mualliflik huquqi egalarining manfaatlarini ifodalagan va ushbu asarlardan foydalanishga ruxsat bergan taqdirda, maxsus qoidalar nazarda tutiladi. Mazkur qoidalar, agar ushbu tashkilot asarlardan foydalanish uchun boshqa foydalanuvchilar qatorida bir xil haq to'lagan bo'lsa va qo'yilgan boshqa shartlarga rioya qilsa, bunday holatda bu foydalanuvchilar xuddi shu toifaga kiruvchi boshqa asarlardan ham ruxsatsiz foydalanishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/ References:

1. Yakubov O. TRADE ORGANIZATION AGREEMENTS: THE MAIN PRINCIPLES OF TRIPS AGREEMENT //Conferencea. – 2022. – С. 119-123.
2. Yuldashov A. Mualliflik huquqini muhofaza qilishning shartnomaviy-huquqiy asoslari. Yurid. f.f.dok. diss. – Toshkent: 2020. – 80-b.
3. WIPO Good Practice Toolkit_for-CMOs (TheToolkit).
4. L.GRYNBAUM. "Shartnoma huquqidagi tadqiqotlar: "essensializm" va "ekzistensializm" o'rtasida". RDC, 2004-yil, aprel, p. 547.

5. Ugli M. B. M. Contractual-Legal Regulation Offoreign Banks' Activities. INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND CURRENT RESEARCH CONFERENCES, 1 (04), 30–33. –2021
6. Якубов, О. 2023. Правовой механизм регулирования торговых отношений Республики Узбекистан в рамках вступления во всемирную торговую организацию. Общество и инновации. 4, 2/S (фев. 2023), 236–242.
7. Abada, S 1985, "Kollektive Wahrnehmung von Urheberrechten in den Entwicklungsländern", Copyright, vol. 21, S. 314.
8. Liu, JP 2000-2001. "Besitz digitaler Kopien: Urheberrechtsgesetz und Vorfälle des Eigentums an Kopien". William & Mary Law Review, vol. 41, S. 1320.
9. ME. ANCEL. Shartnomaning xarakterli xizmati. Economica, 2002, p. 104. Muallifning ta'kidlashicha, xarakterli foyda tushunchasi ko'pincha boshqa nomlar ostida yashiringan: muhim, asosiy majburiyat haqida.
10. Bentley L., Sherma V. Droit de la propriété intellectuelle. Droits d'auteur. SPb, 2004. P. 469.
11. Yakubova I., Satvaldieva Y. COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS CIVIL-LAW PROTECTION OF HONOR, DIGNITY AND BUSINESS REPUTATION IN THE CIVIL LEGISLATION OF UZBEKISTAN AND JAPAN //Solid State Technology. – 2020. – Т. 63. – №. 6. – С. 303-313.
12. J.-F. OVERSTAKE. Maxsus shartnomalar tasnifi bo'yicha. op., p. 121. Bu "asosiy va xarakterli majburiyat"ga ishora qiladi.
13. Yakubova I. Copyright Collective Management Organizations: Purpose And Necessary //The Peerian Journal. – 2022. – Т. 5. – С. 59-64.
14. Бернская конвенция об охране литературных и художественных произведений. <https://lex.uz/docs/1310524>
15. Yakubov O. Significance And Principles Of The Trips Agreement In The Legal System Of World Trade Organization Agreements //The Peerian Journal. – 2022. – Т. 9. – С. 65-69.
16. Якубова И. Муаллифлик ҳуқуқи бўйича мулкӣ ҳуқуқларни жамоавий бошқарув ташкилотларини такомиллаштириш билан боғлиқ айрим масалалар //Юрист ахборотномаси. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 32-39.
17. Мукумов Б. Перспективы развития модели «Умного регулирования» //Современные тенденции развития цифровизации в сфере юстиции. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 75-78.
18. Туракулова Н. А. Порядок и условия регистрации географических показателей в законодательстве республики узбекистан и стран ес: сравнительный анализ //denmark" theoretical and practical foundations of scientific progress in modern society". – 2023. – т. 14. – №. 1.
19. Туракулова Н. Деятельность в области защиты авторских прав в Узбекистане: защита авторских и смежных прав Республики Узбекистан //Укрепление правовой базы кооперативов как факторсоциально-экономического развития. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 119-124.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).